

РЕЦЕНЗИЯ

Рецензент: проф. д-р Тодорка Стоянова Атанасова-Калайджиева, към катедра „Мениджмънт“, Стопански факултет на Тракийски университет, Стара Загора, научна специалност „Организация и управление на производството (управление на предприятието)“, професионално направление 3.7 „Администрация и управление“, област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“.

Авторът на рецензирания дисертационен труд е Тоня Тодорова Петрушева, докторант по докторска програма „Икономика и управление (търговия) към катедра „Търговски бизнес“, факултет „Производствен и търговски бизнес“, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Темата на дисертационния труд е „ИЗСЛЕДВАНЕ ВЛИЯНИЕТО НА ТЪРГОВСКИТЕ ФОРМАТИ ВЪРХУ ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА БЪРЗООБОРОТНИ СТОКИ“

I. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

Дисертационният труд на Тоня Тодорова Петрушева е обсъден и допуснат до публична защита съгласно разпоредбите на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ - Свищов на заседание на катедра „Търговски бизнес“, факултет „Производствен и търговски бизнес“.

Рецензията ми е възложена на основание Заповед № 1302/11.12.2024 г. на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, като член на Научно жури, избрано от Факултетен съвет на факултет „Производствен и търговски бизнес“, Протокол №5/10.12.2024 г. Същата е изготвена съгласно разпоредбите на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане и Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Докторант Тоня Петрушева е придобила бакалавърска степен по специалност „Стопански и финансов контрол“ през 2009 г. и магистърска степен по специалност „Счетоводство и одит в публичния сектор“ през 2011 г. в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов. Към настоящия момент работи като учител в СУ „Д. Благоев“ в гр. Свищов.

Общият обем на дисертационния труд е от 222 стандартни страници, като е структуриран по следния начин: въведение, три глави, заключение, списък на фигурите, списък на таблиците, декларация за оригиналност и достоверност, приложения.

Използваната литература включва общо 162 литературни източника, от тях: 52 са на кирилица (български и руски език) и 110 на английски език. Всички са цитирани коректно.

Резултатите от изследването са представени на 47 фигури, 41 таблици и 5 приложения с обем от 31 страници.

II. ОЦЕНКА НА ФОРМАТА И СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

1. Актуалност и значимост на разработения в дисертационния труд научен проблем:

Актуалността и значимостта на разработения в дисертационния труд научен проблем произтича от същественото влияние, което имат така прилаганите търговски формати за продажба на бързооборотни стоки. На тяхна основа се изгражда структурата на потреблението и формира изборът на клиента. За да се удовлетворят нарастващите потребности и очаквания на купувача трябва да се вземат под внимание различни по характер фактори - икономически, регионални, демографски, социални, културни и др. Поражда се необходимостта да се изследва и анализира потребителското поведение, тъй като от него се влияе развитието на всеки един търговски формат. От друга страна, важно значение има позиционирането на търговските обекти, избора на търговски формат, предлагания асортимент и разнообразие от

стоки и марки, качеството на обслужване и осъществяване на допълнителни услуги, рекламни, ценови, промоционални политики, програми за лоялни потребители и др.

Научната проблематиката е широкоаспектна. Тя е във фокуса на изследванията на редица икономисти – български и чуждестранни, а така също е и в ползрението на други сфери на науката – социология, психология, социална антропология, маркетинг, др. На тези изследвания може да се гледа като източник на нови идеи, на възможност за прилагане на утвърдени методи, подходи и/или въвеждане на нови такива за изследване на търговския бизнес, в отговор на съвременните предизвикателства пред неговото развитие. Чрез избраната тематика дисертационния труд се фокусира върху съществена страна на търговския бизнес, а именно изследване влиянието на търговските формати върху потреблението на бързооборотни стоки. В този смисъл считам, че избраната тема на дисертационния труд е актуална и значима не само за икономическата теория, но и много важна за търговската практика. Тя е дисертабилна по обхват на изследването.

2. Предмет и обект, цел и задачи, изследователска теза, методи, информационна база на изследването:

Предметът на изследване в дисертационния труд е потреблението на бързооборотни стоки, влияещо се от търговските формати и други фактори на потребителското поведение.

Обектът на изследване са потребителите на бързооборотни стоки в България, осъществяващи покупка и потребление в домакинството.

Целта на дисертационния труд е точно формулирана, съответства на съдържанието на дисертацията и е изпълнима.

Основните задачи, които се решават, за да се постигне поставената цел са пет. Те са изведени на основата на поставената цел и логически се свързват със структурата на дисертацията.

В дисертационния труд докторантката формулира изследователска теза, която е доказуема и напълно съответства на изследваната проблематика.

Изпълнението на поставената цел, решаването на основните задачи и доказването на изследователската теза в дисертацията се извършва чрез комплекс от методи: исторически, дескриптивни, индуктивни, дедуктивни и др. Използват се аналитични методи, като: синтетичен, сравнителен, дисперсионен анализ, регресионен и корелационен анализ за изследване на връзки и зависимости чрез използване на програмите SPSS Statistics и Excel. За събиране на емпирични данни се използва анкетният метод, чрез който се проучват домакинства от две области на България: Великотърновска (Северен централен район) и Бургаска (Югоизточен район), закупуващи и потребяващи бързооборотни стоки. Извадката обхваща общо 600 домакинства от двете проучвани области. Анкетното проучване е проведено през месеците юни – август 2024 г.

Ограничителните условия в теоретичен, емпиричен и териториален аспект при осъществяване на изследването са представени точни и аргументирани.

Положително впечатление прави използваната разнородна информационна база в дисертацията, която включва: проучване на специализирани литературни източници; анкетиране на домакинства; статическа информация за десетгодишен период (2012-2022) от Националния статистически институт и др. Използваните източници са цитирани точно. Събраната информация е добра основа за задълбочен анализ и оценка.

3. Структурна и съдържателна оценка на дисертационния труд:

Дисертационният труд в структурно отношение и по обем отговаря на изискванията за придобиване на ОНС „доктор“ по докторска програма „Икономика и управление (търговия)“. Балансирано е съотношението между отделните структурните части.

Във въведението на дисертацията се аргументира актуалността и значимостта на разработваната тема, представя се обекта и предмета на изследване, целта и задачите,

изследователската теза. Представена е в синтезиран вид теоретико-методологична рамка на изследването и ограничителните условия, които се спазват.

Първа глава на дисертационния труд има теоретичен характер. На основата на изследвания на наши и чужди автори по проблематиката докторантката прави задълбочен литературен анализ. Чрез синтезиране на анализирани теоретични схващания се формулира авторова дефиниция на понятията „бързооборотни стоки“ и „търговските формати“. Изведени са критерии за класифициране на бързооборотни стоки. Така също са разгледани еволюционното развитие и типологизацията на търговските формати. В трети параграф се анализират и се групират по-значими фактори, които определят поведението на потребителите при избора на търговски формат. В допълнение се открояват и базови фактори, които влияят върху поведението на потребителите при покупка и потребление на бързооборотни стоки. От изложението в първа глава проличава много доброто познаване от докторантката на икономическата литература по изследваната тематика. Направени са обосновани обобщения, произтичащи от съдържанието на анализирани литературни източници, в които ясно се откроява собственото разбиране по разглежданите въпроси. На основата на осъществения литературен анализ авторката синтезира верни и точни изводи.

Втора глава на дисертационния труд има теоретико-методичен характер. Тя е структурирана в три параграфа. В първи параграф на основа на анализ и интерпретации на литературни източници по проблематиката, допълнено със собствени схващания докторантката детерминира и категоризира пет по-значими подходи за изследване потреблението на бързооборотни стоки и избора на търговски формат от потребителите, представени на фиг. 3 (стр.62). На тяхна основа се открояват конкретни променливи, които произтичат от избраните категории детерминанти - фиг. 4 (стр.63). Във втори параграф се анализират представените в литературата четири групи потребителски модели, много добре синтезирани от докторантката в табл. 15 (стр.79), за да се установят факторите (външни и вътрешни), които влияят върху избора на потребителите и етапите на процеса на вземане на решение за покупка. Представена е типологизация на фундаментални модели на потребителско поведение, приложими при изследване на процеса на потребление на бързооборотни стоки, които докторантката обобщава в табл.16 (стр.81-82) и задълбочено анализира. В трети параграф се осъществява адаптиране на модел за изследване влиянието на търговските формати върху потреблението на бързооборотни стоки. В рамките на този модел са дефинирани три базови етапа на неговата реализация - фиг. 23 (стр. 109). Всеки от посочените етапи детайлно е изяснен. Положително впечатление прави аргументацията при изграждане на извадката, структурата на собствената анкетната карта, осигуряващи изследването с емпирична информация, както и правилно избраните дисперсионен, регресионен и корелационен анализ на данните за установяване на връзки и зависимости. На основата на извършения литературен анализ авторката формулира точни изводи. Изложението във втора глава е логически свързано, отличава се със задълбоченост и научна прецизност при изясняване на методическите основи на изследването.

Трета глава се отличава с аналитично-конструктивен характер. В структурно отношение тази глава на дисертационния труд включва три логически свързани параграфа.

В първи параграф е извършен задълбочен анализ на подсектора на бързооборотни стоки в България. Анализът на измененията в подсектора се осъществява през призмата на представянето му като неразделна част от сектор G „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ по КИД-2008. Анализът се реализира в две направления - започва от целия сектор „G“, а след това се фокусира на подсектора на бързооборотните стоки при основни търговски формати - супер- и хипермаркети. Времевият период на изследването на сектора/подсектора е 10 години (2012–2022). Избрани са основни икономически показатели, очертаващи неговото състояние и тенденции на развитие. Впечатление прави точното

интерпретиране на резултатите от анализа съчетани с много добрата им визуализация чрез множество фигури и таблици. Направените изводи са правилни.

Втори параграф включва поетапно апробиране на модела за изследване влиянието на търговските формати върху потреблението на бързооборотни стоки, дефиниран във втора глава на дисертацията. Представени са резултатите от проведеното анкетно проучване на 600 домакинства от 2 области: обл. Велико Търново - 299 домакинства и обл. Бургас -301, за да се детерминира влиянието на различните търговски формати върху процеса на покупка и потребление на бързооборотни стоки. Изследването е проведено през 2024 г., юни – август. Чрез голям брой таблици и фигури са визуализирани установените величини от емпиричното изследване на избраните показатели. Използвани са дисперсионен, регресионен и корелационен анализ, чрез които докторантката установява връзки и зависимости между определени величини. Интерпретацията на резултатите се отличава с точност и демонстрира отлично познаване на тематика и прилаганите научни методи. В обобщение на резултатите от анкетното проучване са формулирани изводи и препоръки, които са правилни. Считаю че, чрез така апробирания триетапен модел е налице изследователски принос в идентифициране на общи тенденции, регионални сходства и различия на равнище домакинство в потребителските предпочитания към търговските формати при покупка и потребление на бързооборотни стоки в страната.

В трети параграф са формулирани препоръки за развитие потреблението на бързооборотни стоки при отчитане влиянието на търговските формати. Съобразявайки се с характеристиките на изследваните търговски формати и нарастващите потребителски очаквания докторантката аргументирано предлага осем основни (групи) препоръки, които приемам напълно.

Като цяло изложението в трета глава се отличава със задълбоченост. Проличават познанията на докторантката по изследваната тематика, а представените изводи и препоръки са правилно обосновани.

В заключението са изложени основни обобщения на получените резултати от изследването.

Общата оценка за структурната и съдържателна характеристика на дисертационния труд на докторант Тоня Петрушева формулирам по следния начин: Изпълнена е поставената цел и са решени основните задачи; Доказана е изследователската теза; Стилът на изложението е научен и разбираем; При разработване на дисертационния труд са спазени правилата на научната етика. Авторите са цитирани точно и правилно. Дисертацията е много добре оформена, а резултатите са визуализирани чрез голям брой таблици и фигури.

4. Публикации по дисертационния труд:

Докторант Тоня Петрушева по темата на разработения дисертационен труд прилага една самостоятелна научна студия, отпечатана в Годишен алманах „Научните изследвания на докторанти“, издателство на СА „Д. А. Ценов“, Свищов. Също така и три отпечатани самостоятелни научни доклада, презентирани на международни научни конференции в страната. Два от научните доклади са на български език и един на английски език. Темите на научните публикации напълно отразяват съдържанието на дисертационния труд. Публикуваните научни разработки на докторантката доказват, че резултатите от дисертационния труд са получили популярност в страната.

Авторефератът обективно отразява структурата и съдържанието на дисертационен труд.

В справката-декларация за изпълнение на минимални национални изисквания за присъждане на ОНС „Доктор“ по област ва висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“ при изискуемите 30 точки, докторантката постига 65 точки - над 2 пъти повече.

III. НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

Представените в справката на докторант Тоня Петрушева четири приноса приемам и синтезирам по следния начин:

1. Принос, който произтича от задълбочения анализ на специализираната научна литература, с последващото ѝ допълване и обогатява чрез изведени авторски дефиниции и обоснована значимост на основни икономически понятия.

2. Принос, който има теоретико-приложен характер и се основава на разработен и апробиран методически модел за изследване на влиянието на търговските формати върху потреблението на бързооборотни стоки, включващ поетапно аргументирана последователност на работа.

3. Оригинален принос с практико-приложен характер, произтичащ от получените резултати от проведеното собствено анкетно проучване на домакинства от две области в България, идентифициращи общи тенденции, регионални сходства и различия на равнище домакинство в потребителските предпочитания към търговските формати при покупка и потребление на бързооборотни стоки. Направени са изводи, разкрити са връзки и зависимости между изследвани величини, предложени са препоръки за търговската практика.

IV. КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ, ВЪПРОСИ И ПРЕПОРЪКИ:

Неоспорими са качествата на дисертационен труд, които отговарят на изискванията за придобиване на ОНС „доктор“, затова моите бележки и препоръки към докторантката свързвам с бъдещото ѝ научно развитие, а именно:

- Препоръчвам на авторката да публикува получените резултати от изследването в монографичен труд, в който може да се разшири обхватът на изследването, като се включат домакинства и от други области на България, а също и от други европейски страни; ;

- За по-широко популяризиране на резултатите от изследването, препоръчвам да се публикуват резултатите в международни научни издания с импакт фактор и/или импакт ранг.

Към докторантката имам един въпрос:

Какви мерки трябва да предприемат малките специализирани магазини, особено в големите градове на България, за да устоят на експанзията на супер- и хипермаркетите?

V. ОБОБЩЕНО ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

В обобщение на изложеното по-горе с пълна убеденост считам, че докторант **Тоня Тодорова Петрушева** е разработила на необходимото научно ниво своя дисертационен труд. С пълно основание потвърждавам, че авторката много добре познава и успешно прилага съвременни методи за анализ в областта на икономиката и търговията, в частност при изследването на влиянието на търговските формати върху потреблението на бързооборотни стоки. Точно и правилно интерпретира получените резултати от изследването, има и доказани научно-приложни приноси.

В тази връзка си позволявам да предложа на уважаемото Научно жури да оцени високо разработения дисертационен труд и да гласува положително за присъждането на **Тоня Тодорова Петрушева** образователната и научна степен „Доктор“ по докторска програма „Икономика и управление (търговия)“ в професионално направление 3.8. „Икономика“, област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“.

07.02.2025 год.
Стара Загора

Рецензент:
(проф. д-р Тодорка Ст. Атанасова-Калайджиева)